

En å i forandring

– en lodsejers beretning

”Det skulle aldrig være sket” siger Mads Rahbek Jensen om udretningen af Skjern Å. Mads Rahbek Jensen er 5. generation på slægtsgården ”Sønderbygård”, en gammel studegård beliggende langs Skjern Å syd for Borris. Det er snart 50 år siden at Mads og hans kone Karen Margrethe overtog gården, og den 78-årige Mads har oplevet Skjern Å i dens naturlige leje, den regulerede å, og den nu genskabte å. Mads Rahbek Jensen var modstander af såvel udretningen som restaureringen af Skjern Å.

TINA PEDERSEN

Den rigtige Skjern Å

Før Skjern Å udretningen var engene vigtige for Sønderbygård. Engene skaffede hø til kreaturerne, blev anvendt til afgræsning og senere blev der dyrket på smalle matrikler langs åen og omkring de våde partier på engene. Mads beretter om hvordan man kotepløjede dvs. man pløjede indtil den grødebanke, som var blevet aflejret ved høj vandstand. Megen tid blev brugt på opsætning og vedligeholdelse af kreaturhegn, men der var et socialt aspekt ved dette arbejde, for man mødte mange mennesker, da alle jo gik og ordnede hegn.

Arbejdet i 1950'erne var hårdt, men det var også dejligt at arbejde i engene. Der var et rigt fugleliv og man nød fuglesangen og de store flokke af viber og lærker. Hvert år var der sva-ner og strandskader i engene, og hvert år hørtes rørdrummens pauken. Mads oplevede at der var mange fisk i åen, især aborrer og skaller, og der blev fanget rigtig mange ål. Om foråret var der suder på menuen. Mads og hans familie kendte Skjern Å og engene ud og ind og kendte åens årlige rytme. De vidste præcis, hvor åen hvert år gravede to huller, som skulle fyldes op, vidste hvor og hvornår suderne skulle fanges, kendte sandbanken,

Foto 1: Mads Rahbek Jensen foran slægtsgården ”Sønderbygård

hvor der kunne samles østers og vidste hvor den sødligt smagende vandskræppe voksede, som blev spist som salat.

Åen reguleres

I to dage sad den 18-årige lillesøster på et spang over Skjern Å for at hindre entreprenørerne i at gå i gang med udretningen af åen. Til sidst sagde faderen: ”Så bette Anne, det nytter jo ikke noget”, og derved opgav den

unge aktivist sit foretagende.

Sønderbygårds modstand gik primært på det økonomiske tab, men der var også et ønske om at bevare den smukke natur med de gamle overrislingsenge. Skjern Å udretningen ville betyde tab af jord som følge af åens placering og det pladskrævende dige, som havde en længde på 90 m fra digefod til digefod. Det var ikke kun Sønderbygård, der var imod åens udretning, men den lokale modstand kom

Foto 2: Mads Rahbek Jensen kigger ud over de restaurerede enge, som ikke helt ligner engene fra før Skjern Å reguleringen.

mest frem ved snakken over køkkenbordet og blev således ikke særlig synlig for omverdenen.

Efter Skjern Å reguleringen var det ikke muligt at dyrke engene i to år. De højst beliggende jorde var for tørre og de våde områder var stadig for våde til opdyrkning. Nabogården blev opkøbt af Mads, og de i alt 50 ha skulle danne grundlaget for Sønderbygårds økonomi.

Sliddet med opdyrkningen af de nye enge begyndte. Den klæge jord blev kalket og drænet og efterhånden lykkedes det, at få et meget højt udbytte fra jordene. Udbyttet kunne måles med udbyttet fra de fede jorde på Lol-land.

Mads havde tilpasset sig de nye omstændigheder og fulgt med samfundsudviklingen mod en større effektivitet. Han følte en stolthed over at have opdyrket engene. Han var fuld af håb og drømme for sin jord og gård, men der lurede også en dårlig samvittighed, for de store fugleflokke, strandskaderne, svaernerne, og de store geder var væk. Rørdrum-mens pauken var holdt op.

Skjern Å restaureringen

"I bønder skal nok blive glade for det" er et udsagn, Mads husker alt for godt fra den tid, hvor myndighederne begyndte at tale om genslyngningen af Skjern Å. Mads synes at det udviser manglende forståelse og virker nedladende, ja direkte fornærmende, at sige til en mand, der i 40 år har knoklet på sin jord for at gøre den dyrkbar, at han kan få nogle penge og så skal han ellers nok blive glad for det.

En følelse af at dit arbejde, dit slid gennem mange mange år ikke betyder noget rammer en, og man bliver skuffet.

Mads var modstander af, at den regulerede å skulle ændres. I starten hed det sig, at Skjern Å skulle blive selvrensende. Mads gik sammen med andre lodsejere aktivt i dialog med myndighederne. Som formand for "De Pumpeløses Gruppe" stillede Mads forslag om dannelse af renselaguner. Senere kom myndighederne med ideen om, at Skjern Å skulle genskabes. Mads var overbevist om, at det var

ganske umuligt, at få åen genskabt, for det ville betyde en krænkelse af ejendomsretten.

Selvom Mads var modstander af Skjern Å restaureringen accepterede han beslutningen. Det var en politisk vedtaget beslutning. Samfundet havde bestemt, at det skulle være sådan, og så bliver man nød til at acceptere og få det bedste ud af det. Og at få det bedste ud af situationen betød, at beholde jorden – det var Mads krav. Han var næsten ene om det krav, så de "De Pumpeløses Gruppe" blev opløst, da de fleste lodsejere ønskede erstatningsjord.

I 1988 sendte Mads et brev til miljøminister Lone Dybkær, hvor han skrev "Mit erhverv, min slægt og min familie har gennem de sidste 400 år drevet Sønderbygård efter de krav og normer, som det omgivende samfund har stillet, og det kan vi også gøre de næste 400 år". Staten måtte godt genslyngne åen på Sønderbygårds jorde, men Mads ville beholde sin jord. Processen trak ud og til et møde sagde Steen Gade "Vi er trætte af at høre på jer". Mødet med Svend Auken forløb mere konstruktivt. Svend Auken indledte mødet med ordene "Vi synes vist at være gået fejl af hinanden", og til Mads krav om at beholde jorden, svarede Auken "Ingen problemer – det klarer vi". Svend Auken var en god modstander og værdig at tabe kampen til.

Skjern Å anno 2013

I dag græsser 75 kvier på Sønderbygårds restaurerede enge. Et par mindre søer og en afsnøret mæanderbue er blevet genskabt, og åen slynger sig i landskabet. Men det er ikke

Foto 3: En afsnøret mæanderbue er blevet genskabt. Den høje brink er endnu gold efter at Mads for nyligt har ryddet et stort areal for gråpil.

Foto 4: Skjern Å området har fået større rekreativ værdi efter restaureringen. Mads Rahbek Jensen nyder dagligt udsigten - her fra det solide bord-bænke sæt, som han selv har bygget til glæde for områdets besøgende.

det samme som før Skjern Å udretningen. Fuglelivet er ikke vendt tilbage i samme omfang. Der er ingen rørdrum og ingen strand-skader. Til gengæld er odderen flyttet ind, men den er dog ikke helt så velkommen af hensyn til vandhønsenes ællinger.

Når Mads kigger ud over sine restaurerede enge, ser det heller ikke ud som tidligere. Engene var vådere og der var en anden "mere flydende" vegetation. Det er blevet lidt parkagtigt og lidt for "styret" en natur. Åen og engene er ikke rigtigt blevet, som de var før, og det kommer de nok heller ikke til.

Det ærgrer Mads, at ikke flere lodsejere har beholdt deres jorde. Det ville have givet en bedre pleje af ådalen, og en større mangfoldighed i plejen, hvis 200 lodsejere var ejere. Staten ejer det meste, men statens arealer er kedelige med en stereotyp natur. Der er for få penge til naturpleje og pasning af statens arealer.

Mads har netop ryddet et stort areal med gråpil, som voksede langs den afsnørede mænderbue – et projekt til omkring 300 000 kr. Han er spændt på at se, hvilke planter, der vil

indvandre på den endnu gølle jord.

Også rekreativt har området fået større værdi efter restaureringen. Der er etableret stier i området, og DN har udarbejdet informationstavler og pjecer om området, som får ros af de besøgende. Mads selv har lavet et solidt bord-bænke sæt med udsigt over engene og den afsnørede mænderbue til glæde for områdets besøgende og ham selv, for Mads kigger ned i engene hver dag. For nyligt afholdt Mads sammen med DN en offentlig tur i engene, hvor der blev fortalt om restaureringen, naturpleje og planter.

Mads har helt bevidst valgt at være glad for den genskabte å. Alternativt var han blevet en bitter, sur og negativ person, hvilket strider mod Mads natur og livssyn. Han har accepteret, at samfundet ønskede at genskabe Skjern Å. Livet på Sønderbygård har altid fulgt samfundsudviklingen og indordnet sig efter samfundets krav, normer og værdier. Når samfundet ønskede stude, så fik de det, når samfundet ønskede hø til smør og mælk, så fik de det, når samfundet ønskede korn til bagegrise så fik de det, og når samfundet øn-

sker natur eller 10 m bræmmer, så får samfundet det.

Bag tilfredsheden med at Skjern Å er vendt tilbage til dens oprindelige leje, er der en anden historie om spildt slid, spildte drømme og fremtidshåb. Men skal Mads vælge mellem den udrettede å og den genskabte Skjern Å, falder valget på den genskabte å.

Mads er glad for, at man har forsøgt at genoprette Skjern Å, for 40 års dårlig samvitighed er blevet lettet. Men den gamle å og dens enge er ikke blevet genskabt – man kan ikke tvinge tusindvis af lærker eller rørdrummen til at komme. Engang imellem tænker Mads på, om de gjorde nok modstand mod udretningen af åen. Mads håber, at åen og engene en dag vender tilbage til det oprindelige.

TINA PEDERSEN har i perioden 2006-2010 deltaget i overvågningen af Skjern Å Naturprojektet for By- og Landskabsstyrelsen (nu Naturstyrelsen). Medlem af Vand & Jords redaktionskomite. Email: tcmp@struer.dk.